

Elżbieta Gorloff

Ogólnopolska Konferencja Naukowa "Stan i potrzeby badań nad rozwojem oświaty, wychowania i kultury fizycznej w okresie PRL", Gdańsk, 8–9 września 2003 roku

Kultura i Edukacja nr 4, 128-131

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Stan i potrzeby badań nad rozwojem oświaty, wychowania i kultury fizycznej w okresie PRL”, Gdańsk, 8–9 września 2003 roku.

Problematyka oświaty i wychowania okresu PRL, mimo szerokiego opracowania, nadal wymaga rozpoznania, wyjaśnienia oraz reinterpretacji wielu zjawisk i faktów. Wychodząc z tego założenia pracownicy Katedry Nauk Humanistycznych Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku zorganizowali Ogólnopolską Konferencję Naukową pod hasłem „Stan i potrzeby badań nad rozwojem oświaty, wychowania i kultury fizycznej w okresie PRL”, która odbyła się w Gdańsku w dniach 8–9 września 2003 roku. Jej współorganizatorami były: Zakład Historii Nauki Oświaty i Wychowania Uniwersytetu Gdańskiego oraz Zakład Historii Myśli i Doktryn Pedagogicznych Akademii Bydgoskiej. Patronat nad konferencją objęło Towarzystwo Historii Edukacji.

Celem spotkania przedstawicieli nauki z 18 ośrodków naukowych w Polsce była ocena stanu badań nad wybranymi aspektami rozwoju oświaty, wychowania i kultury fizycznej w Polsce w latach 1945–1989 oraz wytyczenie zasadniczych kierunków dalszych dociekań historyczno-oświatowych nad tym okresem.

Otwarcia konferencji dokonał JM Rektor Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku prof. dr hab. Wojciech Przybylski. Następnie głos zabrała Przewodnicząca Towarzystwa Historii Edukacji prof. dr hab. Irena Szybiak oraz Kierownik Katedry Nauk Humanistycznych AWF i S w Gdańsku i jednocześnie kierownik naukowy konferencji prof. dr hab. Romuald Grzybowski.

Obrazy toczyły się w dwóch sesjach plenarnych oraz integralnie z nimi związanych trzech sekcjach tematycznych.

W sesji plenarnej, zorganizowanej w pierwszym dniu obrad, przedstawionych zostało 9 referatów.

Jako pierwszy głos zabrał prof. dr hab. Stanisław Gawlik z Uniwersytetu Opolskiego. W referacie zatytułowanym *Budowa podstaw nowego ładu szkolnego (1944–1948)* przedstawił on odbudowę szkolnictwa polskiego w latach powojennych ukazując jednocześnie modelowanie systemu szkolnego w tym okresie. Prof. S. Gawlik poruszył również zagadnienia dotyczące problematyki zmienianych systematycznie programów nauczania, pracy nauczycieli oraz ideologicznego pozyskiwania młodzieży. Dokonując analizy zjawisk warunkujących działalność szkół po 1945 roku profesor podkreślił również ogromny wysiłek nauczycieli i rodziców włożony w proces ich uruchamiania.

Temat *Ewolucji poglądów na dzieje oświaty w Polsce latach 1944–1956* omówił prof. dr hab. Andrzej Meissner z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Zaznaczył on, iż pomimo tego, że polskie szkolnictwo tego okresu doczekało się znacznej liczby opracowań, to jednak jego obraz przedstawiony w wielu wydawnictwach nie jest spójny i obiektywny, szczególnie jeśli chodzi o pozycje ukazujące się w latach 50., 60. i 70. dwudziestego wieku. Dopiero po 1990 roku dokonała się zasadnicza zmiana w podejściu historyków wychowania do tego okresu. Możliwość sięgnięcia do nowych źródeł i reinterpretacja ustaleń z lat wcześniejszych zaowocowały wieloma opracowaniami, w których problematyka oświaty została podjęta na nowo.

Zjawiskiem upolityczniania i ideologizowania nauczycieli zajął się w swoim wystąpieniu prof. dr hab. Stanisław Mauersberg – emerytowany prof. PAN. W referacie *Nauczyciel wobec indoktrynacji komunistycznej 1947–1956* ukazał on zabiegi partii komunistycznej, Związku Nauczycielstwa Polskiego, Związku Młodzieży Polskiej i innych organizacji dążących do ukształtowania nauczycieli na biernych wyznawców komunizmu. Miejscem szczególnej indoktrynacji, zdaniem prof. S. Mauersberga, stały się licea pedagogiczne, gdzie z wielką siłą starano się wszczepić wychowankom

zasady „moralności socjalistycznej”. W zakończeniu swojego wystąpienia prof. S. Mauersberg podkreślił, iż wysiłki władz partyjno-rządowych natrafiały na bierny opór Kościoła, znacznego odsetka nauczycieli i młodzieży szkolnej. Taka postawa części społeczeństwa polskiego uchroniła nas przed porażającymi skutkami indoktrynacji komunistycznej.

Prof. dr hab. Krzysztof Jakubiak z Akademii Bydgoskiej w referacie poruszył tematykę *Relacji rodzina – szkoła w Polsce w latach 1945–1956*, prowokując słuchaczy do dalszych dociekań i poszukiwań w obszarze zagadnień dotyczących roli rodziny w okresie PRL.

Tematykę *Organizacji młodzieży szkół średnich w latach 1948–1956* w swoim wystąpieniu poruszyła prof. dr hab. Elwira Kryńska z Uniwersytetu w Białymstoku. Referentka podkreśla, że ideologiczny ruch młodzieżowy w Polsce Ludowej po 1948 roku został zdominowany przez Związek Młodzieży Polskiej. Organizacji tej powierzono wychowanie młodych kadr partyjnych. Dążąc do pełnej realizacji postawionych przed nią celów, ZMP ingerowała w życie osobiste uczniów, nauczycieli, kontrolowała pod względem poprawności politycznej ich zachowania i wypowiedzi. Jednocześnie, na co zwraca szczególną uwagę prof. Kryńska, część zniewolonej młodzieży buntowała się przeciwko temu, prowadząc głównie akcje małego sabotażu, za co była bezwzględnie ścigana i niezwykle surowo karana.

Dr Roman Leppert z Akademii Bydgoskiej wygłosił referat pt. *Trzy dyskursy: postęp – kryzys – trauma. O możliwości wykorzystania socjologicznego pojmowania zmian społecznych do analizy dziejów pedagogiki w PRL*. Jak wskazywał temat referatu, autor oparł analizę dziejów pedagogiki w PRL na tle zmian socjologicznych w obrębie trzech płaszczyzn tematycznych: postępu, kryzysu i traumy.

Dr Joanna Wojdon z Uniwersytetu Wrocławskiego, pozostając w kręgu indoktrynacji politycz-

nej, rozwinęła zagadnienie *Partyjnej kontroli nad podręcznikami szkolnymi w latach PRL*, zwracając uwagę na ich propagandową rolę. Autorka zauważa, że cały ten proces inspirowała i kontrolowała najpierw PPR, a po 1948 roku PZPR. Kontrola ta była szczególnie nasiloną w latach 1949–1955, jednakże do końca PRL partia zachowała dominującą rolę w kształtowaniu treści nauczania.

Referat na temat *Dorobku Drugiej Rzeczypospolitej w usprawnieniu kształcenia w uniwersytetach* wygłosiła dr Janina Chodakowska. Referentka zwróciła uwagę, że już od 1919 roku władze ministerstwa i uniwersyteckie rady wydziałowe pracowały nad zmianami w procesie kształcenia uniwersyteckiego. Wszystkie propozycje ówczesnych władz, po uprzednim dostosowaniu do nowych warunków, znalazły swe odbicie w polskim szkolnictwie wyższym po 1945 roku.

W czasie drugiej sesji plenarnej wygłoszono 7 referatów. Rozpoczął ją swoim wystąpieniem prof. dr hab. Mirosław Ponczek z Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach. Zapoznał on słuchaczy z *Elementami kultury fizycznej w działalności duszpasterskiej Kościoła rzymskokatolickiego lat Polski Ludowej*, zaznaczając, iż była ona w latach 1945–1952 ograniczona przez reżim komunistyczny. Aktywność Kościoła w tej dziedzinie przejawiała się w elementach sportowo-turystycznych programów obozów przykościelnego ruchu oazowego – Ruch „Światło–Życie”.

Proces kształtowania się polityki oświatowej PRL nakreślił w swoim wystąpieniu prof. dr hab. Romuald Grzybowski. W referacie nt. *Przełomy polityczne jako momenty zwrotne w polityce oświatowej PRL* prelegent podkreślił, że politykę oświatową PRL cechowało pełne podporządkowanie celom politycznym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, zaś dla kształtowania się polityki oświatowej istotne znaczenie miały lata 1947–1948, jako początek „ofensywy ideologicznej” w oświacie polskiej, w wyniku której całkowicie

podporządkowano szkołę i realizowane w niej wychowanie i kształcenie.

Prof. dr hab. Stefania Walasek z Uniwersytetu Wrocławskiego w referacie pt. *Szkolnictwo i oświata na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej* zwróciła uwagę na ogromną inicjatywę środowiska lokalnego w tworzeniu szkół w okresie powojennym. Przedstawiła okoliczności i warunki, w jakich te szkoły powstawały oraz funkcjonowały, ukazała trudną sytuację nauczyciela i ucznia w ówczesnej rzeczywistości.

W obszarze tematyki regionalnej pozostała również kolejna referentka prof. dr hab. Eleonora Sepia-Drewniak z Uniwersytetu Opolskiego, która podjęła zagadnienie *Wpływu polityki społecznej na edukację ludności rodzimej na Śląski Opolskim po II wojnie światowej*. W swoim wystąpieniu prof. Sepia-Drewniak ukazała rolę systemu edukacji szkolnej i pozaszkolnej w procesie repolonizacji uczniów Śląska Opolskiego. Autorka stwierdziła, iż ani szkoła, ani pozostałe formy pracy oświatowej nie rozwijały i nie wzbogacały regionalnej tożsamości kulturowej wychowanków, przekazywały natomiast obok wiadomości ogólnych wiele treści ideologicznych, które były zgodne z założeniami aparatu partyjnego.

Na zakończenie obrad plenarnych przedstawiono trzy referaty ukazujące sylwetki znanych polskich pedagogów okresu powojennego. Prof. dr hab. Sławomir Sztobryn, z Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, w referacie pt. *Ludwik Bandura i Kazimierz Sośnicki jako historycy myśli pedagogicznej. Analiza twórczości czasopiśmienniczej* ustawił tych dwóch uczonych w gronie historyków wychowania, uzasadniając, iż reprezentowali oni historię tzw. krótkiego trwania i swoimi pracami dopełniali dorobek twórczy innych historyków wychowania. Działalność Zygmunta Mysłakowskiego jako propagatora idei oparcia oświaty i nauk pedagogicznych na wartościach marksizmu-leninizmu w swoim wystąpieniu zatytułowa-

nym *Udział Zygmunta Mysłakowskiego w reorientacji ideowo-programowej ZNP w pierwszych latach po II wojnie światowej* przedstawił prof. dr hab. Grzegorz Michalski z Uniwersytetu Łódzkiego. Dr Józef Żerko z Uniwersytetu Gdańskiego w referacie pt. *Profesor Kazimierz Kubik pionier gdańskiej historii wychowania* ukazał działalność pedagogiczną profesora Kubika oraz jego wkład w życie naukowe Gdańska. Tym wywodom dr. J. Żerki przysłuchiwała się z dużym zainteresowaniem wdowa po profesorze, pani Barbara Kubik.

Obrady w sekcjach gdańskiej konferencji dotyczyły zarówno problematyki ogólnopolskiej, jak i regionalnej.

W sekcji pierwszej dr Stanisław Majewski (Akademia Świętokrzyska w Kielcach) w referacie pt. *Przemiany organizacyjno-programowe szkolnictwa średniego ogólnokształcącego w Polsce 1944–1961* poruszył zagadnienia dotyczące problematyki funkcjonowania średniej szkoły ogólnokształcącej w ciągu pierwszych 15 lat PRL. *Stan źródeł do dziejów wychowania artystycznego w Polsce po 1945 roku* przedstawił dr Andrzej Michalski (Akademia Bydgoska). Autor zawarł w nim krytyczne uwagi dotyczące informacji archiwalnej, sposobu przechowywania zbiorów akt, a także autorski projekt szkicu inwentarza. Referat zatytułowany *Raport o stanie oświaty w PRL – 1973* wygłosiła dr Lidia Pawelec (Akademia Świętokrzyska w Kielcach). Natomiast dr Teresa Gumuła (Akademia Świętokrzyska, Kielce) zajęła się *Problematyką społeczno-pedagogiczną na łamach „Nowej Szkoły” w latach 1945–1949*. Dr Ferdynand Mielczarek (Uniwersytet Opolski) przedstawił referat pt. *Założony i rzeczywisty model nauczyciela w Polsce w latach 1945–1956*. Mgr Joanna Król (Uniwersytet Szczeciński) omówiła *Politykę rekrutacyjną w odniesieniu do szkół licealnych a generowanie nowej inteligencji polskiej*, zaś mgr Joanna Kowalska-Matelska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) zajęła się proble-

mem ZNP w latach 1945–1989. Stan badań i perspektywy badawcze.

Interesujące referaty wygłoszono również w sekcji drugiej. Problematykę Szkolnictwa żydowskiego w Częstochowie w latach 1945–1950 omówił dr Kazimierz Rędziński (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie). Natomiast dr Edward Szkoda (Uniwersytet Opolski) w wystąpieniu zatytułowanym *Kwalifikacje, zadania i ocena pracy nauczycieli w okresie polski Ludowej (na podstawie wybranych regulacji resortu oświaty)* dokonał próby oceny wymogów kwalifikacyjnych nauczycieli, jakie wynikały z przepisów obowiązujących w PRL. *Pomorskie uniwersytety ludowe w latach 1945–1948. Studium z dziejów polskiej oświaty dorosłych XX wieku* były przedmiotem wystąpienia dr. Tomasza Maliszewskiego (Uniwersytet Gdański). *Szkolnictwo i oświata mniejszości narodowych i grup etnicznych w strukturach PRL (na przykładzie mniejszości ukraińskiej)* – dr Mariusz Gizowski (AWFiS w Gdańsku), *Wychowanie morskie i jego propagowanie na łamach czasopism „Płomyczek” i „Płomyk” w okresie Polski Ludowej* – dr Elżbieta Magiera (Uniwersytet Szczeciński), *Szkolnictwo morskie na Pomorzu Zachodnim w okresie Polski Ludowej* – dr Robert Jankowski (Uniwersytet Szczeciński), *Oświata dorosłych na Dolnym Śląsku* – mgr Magdalena Malik (Gimnazjum Ogólnokształcące, Wrocław) oraz *Akompaniament głosów przeszłości – próba uchwycenia uwarunkowań procesów resocjalizacji w PRL* – dr Ewa Ryś (Uniwersytet Szczeciński).

Referaty wygłoszone w sekcji trzeciej dotyczyły zagadnień z zakresu kultury fizycznej oraz

szkolnictwa i opieki nad dzieckiem w latach PRL. Dr Jerzy Chełmecki (AWF Warszawa) zajął się *Sytuacją i ogólnymi prawidłowościami rozwoju kultury fizycznej w okresie PRL. Historia wychowania fizycznego w latach PRL*. Dr Waldemar Moska (AWFiS w Gdańsku) przedstawił referat pt. *Próby rekonstruowania sfery kultury fizycznej w Polsce w 1989 roku*, mgr Maciej Sokołowski (Uniwersytet Łódzki) – *Studia Nauczycielskie (SN-y) jedną z form kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego w PRL*, zaś mgr Aurelia Krajewska (Liceum Ogólnokształcące w Bydgoszczy) *Szkoły (klasy) sportowe w strukturze oświaty województwa bydgoskiego (1945–1989)*.

Sferą opieki nad dzieckiem w wystąpieniu nt. *Instytucjonalnej opieki całkowitej nad dzieckiem na Pomorzu Środkowym w latach 1945–1975* zajęła się dr Danuta Apanel (BWSH w Koszalinie), natomiast mgr Andrzej Kołakowski (Pogotowie Opiekuńcze w Gdańsku) ukazał *Okoliczności powstania i pierwsze lata działalności domów dziecka w Gdańsku po 1945 roku*.

Mgr Elżbieta Gorloff (Pomorska Akademia Pedagogiczna, Słupsk) przedstawiła referat pt. *Tworzenie się sieci szkół średnich i zawodowych w Łęborku w latach 1945–1975*.

Konferencję zakończyła dyskusja, która ujawniła wielkie zainteresowanie środowiska naukowego problematyką zaproponowaną przez organizatorów. W związku z tym zapowiedzieli oni kolejne, cykliczne spotkania naukowe poświęcone wychowaniu, oświacie i kulturze fizycznej w okresie PRL.

Elżbieta Gorloff